

Bologna Sürecinin Muhasebe Eğitime Etkisi: Üniversitelerin İşletme Bölümlerinin Ders Programları Üzerine Bir İnceleme

Serkan TERZİ*

İlker KIYMETLİ ŞEN**

Bilal SOLAK***

ÖZET

Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşme süreci, 1960 yılından günümüze artarak devam etmektedir. Bu süreç özellikle sosyal, ekonomik, kültürel ve yükseköğretim alanında etkisini göstermektedir. Avrupa'da ortak bir Yüksek Öğrenim Alanı oluşturmak amacıyla çeşitli anlaşmalar yapılarak yürürlüğe girmiştir. Yapılan anlaşmaların en önemlilerinden biri olan Bologna Süreci Avrupa'da faaliyet gösteren üniversitelerde ortak ders müfredatları oluşturmaktır. Bunun yanında Bologna Süreciyle verilen derslerin kalitesini ve içeriğini belirli bir standarda getirmek amaçlanmaktadır. Bu süreçten muhasebe eğitimi, derslerin içeriği ve kredisi açısından etkilenmiştir.

Çalışmada Türkiye'de eğitim veren devlet ve vakıf üniversitelerinin İşletme Bölümlerinde okutulan müfredatlar incelenmiştir. Yapılan çalışmada seçilen üniversiteler, ulusal kredi ve AKTS'leri açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bologna Süreci, Muhasebe Eğitimi, Müfredat.

JEL Sınıflandırması: M40, M41, M49

The Impact of Bologna Process on Accounting Education: An Analysis on Curricula of Business Administration Departments of Universities

ABSTRACT

The integration process of Turkey into the European Union has been increasingly continuing since 1960. This process specifically has impacts on social, economic, cultural and academic life. Various agreements have become effective in Europe to develop a common European Higher Education Area. One of the most important agreements is the Bologna Process, which aims to create a common curriculum in European universities. In addition, one other aim of Bologna Process is to achieve a certain standard in the quality and content of the courses offered. Accounting education has also been affected by this process in terms of the content and the credits of the courses.

In this study, the curricula of Business Administration Departments of state and non-profit private universities in Turkey were examined. The selected universities were evaluated on the basis of national credits and ECTSs of the courses.

Keywords: Bologna Process, Accounting Education, Curriculum.

Jel Classification: M40, M41, M49

* Yrd. Doç. Dr. Serkan Terzi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, serkanterzi@karatekin.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr. İlker Kıymetli Şen, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, ilksen@ticaret.edu.tr

*** Arş. Gör. Bilal Solak, İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, bilal.solak@inonu.edu.tr

1. GİRİŞ

Küreselleşme, ekonomik işbirliklerin yanı sıra sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında da işbirliklerinin artmasına neden olmuştur. Eğitim işbirlikleri, eğitimde kaliteyi arttırmak, fırsat eşitliği sağlamak, cinsiyet ayrımcılığının önüne geçmek ve eğitim alanını genişletmek amacıyla çeşitli anlaşmalar yapılmıştır. Eğitim-öğretimin bir parçası olan Yüksek Öğretim de bu sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yükseköğretim alanında atılan en büyük adımlardan biri hiç kuşkusuz Bologna anlaşmasıdır. Bologna Süreci, Avrupa'da ortak bir yükseköğretim alanı oluşturmak amacıyla oluşturulmuş ve üniversitelerde verilen derslerin tamamını etkilemiştir. Muhasebe alanında verilen dersleri ve içeriğini de etkilemesi kaçınılmazdır.

Birçok ülkede verilen muhasebe eğitiminin düzeyi ve kalitesi diğer ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Bunun en temel nedeni, muhasebenin durağan olmayıp, yaşanan çevre, ekonomik gelişmişlik ve kültürel düzeyden etkileniyor olmasıdır. Diğer bir ifadeyle muhasebe sistemi de canlılar gibi yaşayan bir organizma olup, kendini sürekli olarak güncellemektedir. Nitekim gelişmekte olan birçok ülkedeki mevcut muhasebe sistemi ile muhasebe eğitim sistemi, ekonomik ve siyasal açıdan ilişkileri olduğu gelişmiş ülkelerin muhasebe sistemlerinden önemli ölçüde etkilenmektedir (Ünal ve Doğanay, 2009: 118). Gelişmekte olan Türkiye muhasebe sisteminin oluşumunda Fransa ve Almanya'dan, son yıllarda da siyasal ve ekonomik açıdan ilişkisi olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nden etkilenmiştir. Özellikle Fransa'da olduğu gibi 1994 yılında Türkiye'de Muhasebe Uygulama Genel Tebliği yayınlanarak muhasebe sisteminde Tekdüzen Hesap Planı uygulamaya konulmuştur.

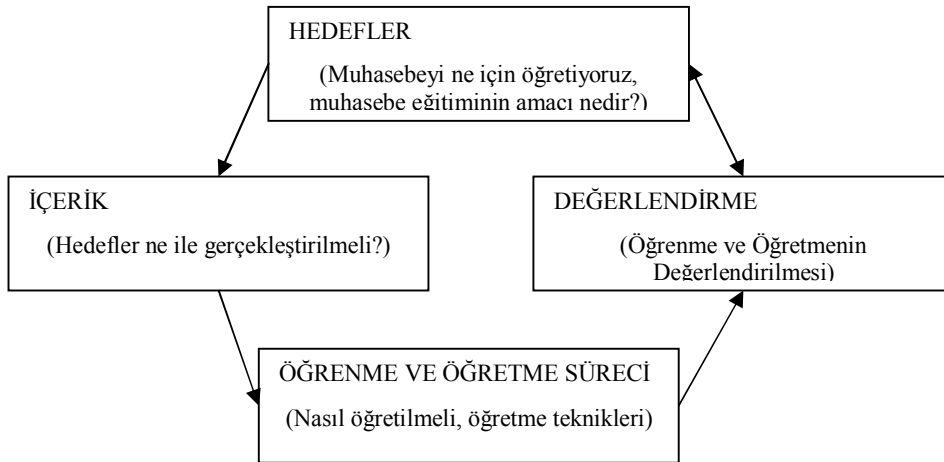
Muhasebe eğitiminde kalitenin sağlanması amacıyla çeşitli kurumlar tarafından düzenlemeler yapılmış ve raporlar yayınlanmıştır. Bu kuruluşların başında Amerikan Muhasebeciler Birliği (AAA) ve Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) gelmektedir.

AAA ve IFAC tarafından yapılan düzenlemelerin ortak hedefi, muhasebe eğitiminin belirli bir kalite düzeyinde gerçekleştirilmesi olup, bu amaçla birçok üniversite, beklentinin hangi düzey eğitimle (lisans veya lisansüstü) gerçekleşeceğini belirleyip, ders programlarını ve ders içeriklerini gözden geçirerek bir standart sağlamaya çalışmıştır. Bu amaçla Amerikan üniversiteleri bu standardizasyon için ulusal düzenlemelerini, Avrupa Birliği ise Erasmus Sokrates programını almıştır. Özellikle Erasmus Sokrates programıyla, ders programları ve ders saati (kredi) konusunda Birlik üye devletleri arasında standardizasyon sağlanmıştır (Zaif ve Ayanoğlu, 2007: 118). Bu açıdan bakıldığında Türkiye'deki muhasebe eğitimi ile Avrupa Birliği arasında bazı uyumsuzluklar yaşanmaktadır. Bu olumsuzlukların giderilmesi amacıyla da Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından tüm üniversitelerin Bologna Süreci'ne uyum sağlamaları istenmiştir.

Muhasebe eğitiminde üniversitelerde ve meslek kuruluşları tarafından verilen teorik bilgiler, uygulama ile birbirinden ayrılmamalıdır. Eğitimin her aşamasında önceden verilen temel bilgilerin yeni verilecek bilgiler ile birlikte kavranması, birbiri ile bütünleşmesinin sağlanması ve bu bilgilerin yapılacak uygulamalarla pekiştirilmesi gerekir (Çukacı ve Elagöz, 2006: 148). Bunun için de muhasebe eğitiminde “sürekli eğitim” veya “yaşam boyu öğrenme” anlayışının benimsenmesi gerekmektedir. Bu anlayışın oluşumunda da en önemli paya üniversiteler sahiptir.

Muhasebe eğitimin amacı; öğrencinin/meslek mensubunun işletme kararlarında yararlı bilgilerin saptanması, toplanması, ölçülmesi, işlenmesi, kaydedilmesi, doğruluğunun denetlenmesi, raporlar halinde özetlenerek incelenmesi sonucu karar vermede kullanılması, bilgi ve becerisinin geliştirilmesi biçiminde ifade edilebilir (Erol ve Erkan, 2008: 286). Bu amaca ulaşmak için etkin bir muhasebe eğitiminin üniversitelerde verilmesi gerekmektedir. Etkin bir muhasebe eğitimi için müfredatların hedef-içerik-öğrenme ve öğretme süreci-değerlendirme döngüsüne göre oluşturulması etkin ve kaliteli bir eğitim verilmesini kolaylaştıracaktır (Zaif, 2004: 4). Bu durum aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1: Hedef-İçerik-Öğrenme ve Öğretme Süreci-Değerlendirme Döngüsü

Kaynak: Figen Zaif (2004). “Muhasebe Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar”, XXIII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, http://www.isletme.istanbul.edu.tr/surekli_yayinlar/tmes2004/bildiri3.doc (01.01.2013)

Yukarıdaki şekilden de görüldüğü üzere, üniversitelerde oluşturulacak olan müfredatların muhasebe eğitiminde etkinliği ve kaliteyi artırması için sadece teorik çalışmaların (içerik oluşturma) değil, muhasebenin öğretilmesinde kullanılan teknikler de önemli olmaktadır. Çukacı ve Elagöz (2006) tarafından yapılan çalışmada bu teknikler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Muhasebe Eğitimi Değişim Komisyonu’nun (Accounting Education Change Commission) 1993 tarihli raporunda etkili bir öğretim için beş önemli faktör olduğu ortaya konulmuştur (Erol ve Erkan, 2008: 287):

- Ders müfredatının tasarımı ve oluşturulması,
- Ders için uygun olan materyallerin seçilmesi ve kullanımı,
- Materyallerin beceriyle sunulması,
- Uygun pedagojik yöntemlerin ve değerlendirme araçlarının kullanımı,
- Öğrencilere yol gösterme ve danışmanlık konularına özen gösterilmesi.

Bu çalışmanın amacı, Bologna Süreci kapsamında üniversitelerin 2012-2013 eğitim öğretim döneminde Türkçe İşletme Bölümleri için oluşturulan müfredatların muhasebe eğitiminin kalitesine etkisinin araştırılmasıdır. Ayrıca çalışmada IFAC tarafından yayınlanan Uluslararası Eğitim Standartları açısından da müfredatların yeterlilikleri incelenmiştir.

2. BOLOGNA SÜRECİ VE ULUSLARARASI EĞİTİM STANDARTLARI AÇISINDAN MUHASEBE EĞİTİMİ

2.1. Bologna Süreci ve Ders Müfredatları *

Bologna Süreci, Avrupa Yükseköğretim Alanı yaratmayı hedefleyen bir reform sürecidir. Bologna Süreci'nin oluşturmayı hedeflediği, Avrupa Yükseköğretim Alanı içerisinde yer alan ülke vatandaşlarının, yükseköğrenim görmek ya da çalışmak amaçları ile Avrupa'da kolayca dolaşabilmesidir. Avrupa, gerek yükseköğretim ve gerekse iş imkanları açısından dünyanın diğer bölgelerindeki kişiler tarafından tercih edilir hale getirilecektir.

Bologna Süreci'nin temelleri 1998 yılında Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere Eğitim Bakanlarının Sorbonne'da gerçekleştirdikleri toplantı sonunda yayımlanan Sorbonne Bildirisi ile atılmıştır. Avrupa'da ortak bir yükseköğretim alanı yaratma fikri ilk kez bu bildiri ile ortaya çıkmıştır. Bologna Süreci'nin temel hedeflerinden altısı bu bildiri ile ilan edilmiştir. Bu hedefler:

- Kolay anlaşılır ve birbirleriyle karşılaştırılabilir yükseköğretim diploma ve/veya dereceleri oluşturmak (bu amaç doğrultusunda Diploma Eki uygulamasının geliştirilmesi),
- Yükseköğretimde Lisans ve Yüksek Lisans olmak üzere iki aşamalı derece sistemine geçmek,
- Avrupa Kredi Transfer Sistemini (European Credit Transfer System, AKTS) uygulamak,
- Öğrencilerin ve öğretim görevlilerinin hareketliliğini sağlamak ve yaygınlaştırmak,
- Yükseköğretimde kalite güvencesi sistemleri ağını oluşturmak ve yaygınlaştırmak,

* Bologna süreci ile ilgili bilgiler, YÖK'ün <http://bologna.yok.gov.tr/> (Erişim: 01/01/2013) web adresinden elde edilmiştir.

- Yükseköğretimde Avrupa boyutunu geliştirmektir.

Bir yükseköğretim kurumunun ve/veya eğitim program/programlarının Yükseköğretimde Avrupa Kalite Güvencesi İlke ve Standartları kapsamında tanımlanmış olması gerekmektedir. Bologna Süreci'nde bir öğrencinin lisans düzeyinde mezun olabilmesi için 240 AKTS (her dönem 30 AKTS) almış ve başarılı olması gerekmektedir. Bologna ile birlikte oluşturulan ders müfredatlarında en az %25 oranında seçmeli derslerin olması istenmektedir.

Hazırlanacak ders programlarında muhasebe eğitiminin amacı doğrultusunda, iktisat, hukuk, maliye, işletmecilik, matematik, edebiyat, müzik ve tiyatro gibi genel eğitim derslerine muhasebe dersleri kadar yer verilmelidir. Aksi takdirde muhasebe eğitimi almış öğrenciler, işletmelerin ihtiyacını karşılamada yetersiz kalacak, finans ve mühendislik gibi alanların bu boşluğu doldurmasına neden olacaktır (Zaif ve Ayanoğlu, 2007: 117).

Bologna Süreci'nin üniversitelere getirdiği en önemli düzenlemelerden birisi de her bir ders için öğrenme çıktılarının hazırlanması ve öğrenme çıktıları ile ders içeriklerinin ilişkisinin belirlenmesidir. Bunun en önemli amacı ise, öğrenciye ve eğitime katkı sağlamayan işlerin eğitim sürecinden ayrıştırılmasıdır. Ayrıca Bologna Sürecindeki düzenlemelerin temelinde üniversitelerde verilen eğitim sonucunda öğrencilerin daha kalifiye olması ve istihdam edilebilirliklerinin artırılması olduğu söylenebilir.

Bologna Süreci'nde oluşturulacak ders müfredatlarında dersler Bologna öncesindeki gibi çok sayıda değil, daha az sayıda olmaktadır. Çünkü öğrencinin alacağı toplam kredi ulusal düzeyde değil, AKTS ölçütüne göre olmaktadır. AKTS'nin hesaplanmasında ise ulusal krediler sadece bir parametre olmakta, bunun yanında derse hazırlık süreleri, ödevler, sınav süreleri gibi diğer parametreler de dikkate alınmaktadır.

Bologna Süreci'nin eğitime getirdiği yenilikler dikkate alındığında, üniversitelerin ders müfredatlarına muhasebe ile ilgili çok sayıda seçmeli dersler koymaları gerekmektedir. Ancak bunun ölçüsü, öğretim elemanları ve fiziki kapasite ile sınırlı olacaktır.

2.2. Uluslararası Eğitim Standartları (IES) Açısından Muhasebe Eğitimi

Muhasebe mesleğinin dünya genelinde koordineli bir şekilde gelişmesini ve kalitesinin artırılmasını amaçlayan IFAC, mesleğin iyi yapılması için uluslararası standart ve yönergeler yayınlamaktadır (Hacırüstemoğlu, 2008: 4). IFAC tarafından muhasebe eğitiminin kalitesini arttırmak amacıyla çeşitli eğitim standartları yayınlanmıştır.

IFAC tarafından yayınlanan bu standartlar, bir meslek mensubunun IFAC'a üye olan meslek kuruluşuna kabul edilmesi için gerekli asgari eğitim şartlarını içermektedir. Dolayısıyla bu standartlar, üniversitelerde verilen muhasebe eğitiminin içeriği ve kapsamı ile ilgili değildir. Ancak muhasebe meslek mensubu olabilmek için ilgili fakültelerden veya lisansüstü programlardan mezun olmak gerekmektedir. Bundan dolayı üniversitelerin hazırlayacakları ders müfredatları bu standartlardaki düzenlemeleri de ihtiva etmelidir.

Nitekim IES 2'nin 16. maddesinde de muhasebe eğitiminin bir bütün olduğu ve üniversite eğitiminin önemli olduğu belirtilmektedir.

IFAC tarafından 8 adet uluslararası eğitim standardı yayınlanmıştır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

- Bir mesleki eğitim programına giriş gereklilikleri (IES 1)
- Mesleki eğitim programlarının kapsamı/içerikleri (IES 2)
- Mesleki beceriler (IES 3)
- Mesleki değerler, etik ve davranışlar (IES 4)
- Uygulama deneyimi (IES 5)
- Mesleki yeterlilik sınavı (IES 6)
- Sürekli mesleki gelişim (yaşam boyu öğrenme programı-IES 7)
- Denetim mesleği için yetenek gereklilikleri (IES 8)

Yayınlanan eğitim standartlarında 2 no.lu standart, meslek mensubunun alması gereken eğitimleri içermektedir. Böylece meslek mensubunun muhasebe ve diğer alanlarda bilgi düzeyi artırılarak, mesleğin kalitesi yükseltilecektir.

IES 2'nin 14. maddesine göre mesleki muhasebe eğitimi aşağıdaki üç unsuru içermelidir:

- Muhasebe, finans ve ilgili bilgiler,
- Organizasyon ve işletme bilgileri,
- Bilgi teknolojileri bilgisi ve yeterlilik.

Yukarıdaki üç unsur içinde üniversite müfredatlarında yeterli düzeyde olmadığını düşündüğümüz alan, bilgi teknolojileridir. Bilgi teknolojileri, genellikle yönetim bilgi sistemlerini, bilgisayarlı muhasebe ve denetim programlarını, ileri düzey veri analiz yöntemlerini, ERP gibi programları kapsamaktadır.

Uluslararası Eğitim Standartları içinde muhasebe eğitimi için önemli olan diğer bir unsur mesleki etik ve davranışlardır. IES 4'de meslek mensubu olabilmek için gerekli etik ilkeler ve davranışlar açıklanmıştır. IES 4'ün 15.maddesinde mesleki değer, etik ve davranışların aşağıdaki unsurları kapsamaması gerektiği belirtilmiştir:

- Sosyal sorumluluk ve kamu yararı duyarlılığı,
- Sürekli gelişim ve yaşam boyu öğrenme,
- Güvenilirlik, sorumluluk, zamanlılık, nezaket ve saygı,
- Yasal düzenlemeler.

Etik eğitiminin amacı, etik zorunluluk, kişisel sorumluluk ve etik ikilemlerle başa çıkabilmede etik konuların tanımlanması ve analizi ile ilgili yetenek geliştirme ve ahlaki muhakeme açısından öğrencilerin cesaretlendirilmesidir. Muhasebede etik eğitimi ise,

muhasebe mesleği ve toplumun yüksek menfaatlerinin etik zorunluluk, bireysel ve mesleki sorumluluklar kapsamında korunması için eğitim-öğretim sürecidir (Daştan, 2009: 286-287). Bundan dolayı etik ilkelerle ilgili olarak üniversite ders müfredatlarında derslerin olması mesleki eğitimin ve muhasebe mesleğinin kalitesini arttıracaktır.

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Muhasebe eğitimi ile ilgili literatürde yapılmış bazı araştırmalar aşağıda sunulmuştur. Bu çalışmaların bir kısmı literatür incelemesi iken (Apostolou vd., 2010; Daştan, 2009; Ding, 2000; Dönmez vd., 2010), bir kısmı ampirik çalışmalardır (Ballantine vd., 2008; Çukacı ve Elagöz, 2006; Erol ve Erkan, 2008; Hatunoğlu, 2006; Karapınar, 2001; Kurnaz ve Gümüş, 2010; Sakarya ve Kara, 2010; Şengel, 2011; Ünal ve Doğanay, 2009; Zaif ve Ayanoglu, 2007).

Apostolou vd. (2010) ve Dönmez vd. (2010) yaptıkları çalışmada muhasebe eğitimi ile ilgili bazı uluslararası dergilerde yer alan makaleleri içerik bakımından analiz etmişlerdir. Yapılan çalışma sonucunda seçilen dergilerde hangi ağırlıkta makaleler yayınlandığını belirlemişlerdir. Buna göre ders müfredatları, öğrenme teknikleri, eğitim teknolojisi ve fakülte konularının öncelikli olduklarını tespit etmişlerdir.

Ballantine vd. (2008) yaptıkları çalışmada İrlanda'da faaliyet gösteren üç üniversitenin muhasebe ve işletme bölümü lisans öğrencileri üzerinde öğretme teknikleri ile ilgili bir araştırma yapmıştır. Yapılan çalışmada cinsiyete göre öğretme tekniklerinin farklılaştığı ve muhasebe ve işletme öğrencileri arasında da farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Öğretme teknikleri içinde en etkili yöntemin vaka çalışması olduğu belirlenmiştir. Benzer nitelikte diğer çalışma Çukacı ve Elagöz (2006) tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF üzerine, Hatunoğlu (2006), Türkiye'de lisans seviyesinde muhasebe eğitiminde öğretme teknikleri ve bilgi teknolojisi kullanımı belirlenmeye yönelik olarak yapılmıştır. Yapılan çalışmaların sonuçları, Ballantine vd. tarafından yapılan çalışmayı destekler niteliktedir. Ayrıca bilgi teknolojilerinin etkin kullanımı ile muhasebe eğitiminde verimliliğin arttırılacağı belirlenmiştir.

Daştan (2009), Sakarya ve Kara (2010) yaptıkları çalışmada muhasebe meslek etiğini Dünya ve Türkiye'deki gelişmeler karşısında incelemişlerdir. Daştan yaptığı çalışmada Türkiye'de İİBF'lerdeki ders müfredatlarında Muhasebe Etiği ile ilgili yeterli dersin olmadığını ve genellikle İşletme Etiği ismiyle derslerin yer aldığını ifade etmiştir. Sakarya ve Kara ise muhasebe etiği ile ilgili olarak meslek mensupları üzerinde bir anket çalışması yapmıştır. Yapılan çalışma sonucunda meslek mensuplarının cinsiyetine, ünvanlara, tecrübelerine, mükellef sayılarına göre etiğe bakış açısının değiştiği saptanmıştır. Kurnaz ve Gümüş (2010), muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılamalarını ölçmeye yönelik yaptıkları çalışmada, etik algılamalarının çeşitli kriterlere (anne ve babanın eğitimi, sınıfları, cinsiyetleri) göre değişim gösterdiği belirlenmiştir.

Ding (2000) yaptığı çalışmada Fransa ile Çin'deki muhasebe eğitimi karşılaştırmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda iki ülkenin eğitim sistemlerinin ana hatları itibarıyla benzer oldukları sonucuna varılmıştır.

Erol ve Erkan (2010) yaptıkları çalışmada Biga İİBF'de lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin başarılarını etkileyen faktörler üzerine anket çalışması yapmıştır. Yapılan çalışmanın bulgularından biri olarak, öğretim elemanının öğretim tekniğinin ve fiziki şartların başarıyı etkilediği belirlenmiştir.

Şengel (2011) yaptığı çalışmada iş dünyasının muhasebe meslek elemanı talebini incelemiştir. Bu çalışmada iş dünyasında en çok ihtiyaç duyulan muhasebe elemanlarının sahip olması gereken bilgiler genel muhasebe, maliyet muhasebesi ve muhasebe standartları olarak belirlenmiştir. Bunun yanında bütçe ve planlama elemanları da en çok ihtiyaç duyulanlar arasında yer almaktadır. Bilgi teknolojilerinden ise bilgisayar (MS Word ve Excel bilgileri) en çok tercih edilen kriterler arasındadır.

Ünal ve Doğanay (2009)'ın çalışmasında kamu mali yönetim sistemi üzerinde düzenleyici ve denetleyici nitelikte görevleri bulunan Sayıştay'ın meslek mensupları arasından başdenetçi, denetçi ve denetçi yardımcılarının üniversitemizde lisans düzeyinde verilen muhasebe eğitiminin yeterliliğine, güncelliğine ve etkinliğinin arttırılmasına ilişkin görüşleri elde edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre lisans düzeyindeki muhasebe eğitimi kurumların ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılamamakla birlikte, alınan muhasebe eğitimi ile çalışma alanında çelişkilerin bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca muhasebe grubu derslerinden genel muhasebe, finansal tablolar analizi ve denetim dersinin yüksek oranda önemli olduğu belirlenmiştir.

Zaif ve Ayanoğlu (2007) yaptıkları çalışmada muhasebe eğitiminde kalitenin arttırılması için ders programlarının önemini incelemişlerdir. Bu amaçla üniversitelerin İşletme Bölümü ders programlarında yer alan Muhasebe derslerinin ortalama kredileri ve ortalama ders sayılıları açısından Devlet Üniversitelerinin ve Vakıf Üniversitelerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre muhasebe derslerinin toplamının İşletme Bölümlerindeki toplam derse oranının %14'ü olduğu belirlenmiş ve bu oranın uygulamanın gereksinimlerini ve Uluslararası Eğitim Standartlarının önerilerini karşılamada yetersiz kalacağı ifade edilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

4.1. Örneklem Seçimi ve Kısıtlar

Üniversitelerde verilen muhasebe eğitiminin Bologna Süreci ile yaşadığı değişimin ortaya çıkarılması ve muhasebe derslerinin kredi ve AKTS'lerinin belirlenmesine yönelik olarak yapılan bu çalışmaya, Türkiye'de YÖK tarafından açılmasına izin verilen ve YÖK'ün web sitesinde yayınlanan devlet ve vakıf üniversitelerinin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Fakültesinin Türkçe eğitim veren İşletme Bölümleri dahil edilmiştir. Çalışmamızda

üniversitelerin 2012-2013 eğitim öğretim dönemine ilişkin Bologna Süreci ile uyumlu ders müfredatları esas alınmıştır.

Çalışmamızda bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. Bunlar;

- Muhasebe eğitiminin kalitesinin araştırılmasında sadece ders müfredatları esas alınmış, üniversitelerin fiziki ve personel durumu dikkate alınmamıştır. Nitekim bu şartlar, YÖK tarafından kontrol edilerek üniversitelerde bölüm açılmasına izin verilmekte veya verilmemektedir.

- Çalışmada sadece Türkçe İşletme Bölümlerinin müfredatları esas alınmıştır. İngilizce, Fransızca ve Almanca eğitim verilen İşletme Bölümleri analiz dışında tutulmuştur. Bunun en önemli nedeni ise, bir üniversitede bu bölümlerin aynı anda mevcut olabilmesi ve bundan dolayı da mükerrerliklerin çalışmamızın sonucunu etkileyebilecek olmasıdır.

- Analize sadece lisans düzeyinde eğitim verilen fakülteler dahil edilmiştir. Önlisans düzeyinde eğitim verilen Meslek Yüksekokulları analize dahil edilmemiştir. Aynı şekilde analize Sosyal Bilimler Enstitüsü altında yer alan Lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) bölümleri de dahil edilmemiştir.

Araştırmaya YÖK'ün web sitesine kayıtlı 168 (103 devlet üniversitesi ve 65 vakıf üniversitesi) üniversitenin İİBF veya İşletme Fakültelerindeki Türkçe eğitim veren İşletme Bölümleri esas alınmıştır. Ancak bazı üniversitelerde Türkçe eğitim veren İşletme Bölümünün olmaması, AKTS bilgilerine ulaşamaması, İşletme Bölümünün aktif olarak eğitim-öğretim vermemesi veya mezun vermemesi gibi nedenlerden dolayı bazı üniversiteler analizden çıkartılmıştır. Bunun sonucunda 47 devlet üniversitesi, 26 vakıf üniversitesinin müfredatları analizde kullanılmıştır. Araştırmaya dahil edilen örneklem sayısı, çalışmamızın evrenini oluşturan devlet üniversitelerinin yüzde 45'ini, vakıf üniversitelerinin de ise yüzde 40'ını oluşturmaktadır.

Veriler, her bir üniversitenin internet sayfasından elde edilmiştir. Elde edilen veriler analize hazır hale getirilerek gruplandırılmıştır. Bu gruplandırmalar aşağıdaki gibidir:

- Muhasebe ve denetim,
- Ekonomi ve finans,
- İşletme/yönetim ve organizasyon,
- Üretim ve pazarlama,
- Sayısal yöntemler/ekonometri,
- Hukuk,
- Etik/işletme etiği/meslek etiği,
- Bilgi teknolojileri,
- Proje/saha çalışmaları,
- YÖK (5-I) dersleri,

- Diğer.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik yöntemleri kullanılmıştır. Buna göre elde edilen veriler frekans ve yüzdelik dağılımları belirlenmiştir. Analizde ortalama değerler kullanılmıştır.

4.3. Araştırmanın Bulguları ve Analiz Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Analize dahil edilen üniversitelerin ders müfredatları incelenmesi sonucu saptanan, ulusal kredi ve AKTS'lerinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Ders Müfredatlarında Yer Alan Derslerin Dağılımı

Üniversite	Zorunlu Derslerin (Z) Ortalaması		Seçmeli Derslerin (S) Ortalaması	
	Ulusal	AKTS	Ulusal	AKTS
Devlet	132	194	89	135
Vakıf	108	180	71	126

Üniversitelerin Türkçe İşletme Bölümlerinde verilen derslere ilişkin kredi dağılımları Tablo 2’de sunulmuştur. Tablo 2’de okutulan derslerin sayısının çok olması nedeniyle gruplandırılarak analiz edilmiştir. Derslere ilişkin seçmeli kredileri, tüm seçmeli derslerin kredilerini kapsamaktadır. Örneğin öğrencinin dönemlik 30 kredi seçmeli alması gerekirken, müfredatta öğrenciye 40 kredi önerilmişse çalışmada 40 kredi dikkate alınmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde IES 2’nin gerekleri olan muhasebe, finans, ekonomi ve bilgi teknolojileri ile ilgili derslerin gerek devlet, gerekse de vakıf üniversiteleri kapsamında verildiği görülmektedir. Ayrıca muhasebe ve denetimle ilgili (TMS/TFRS dahil) eğitimlerin daha ağırlıklı olarak devlet üniversitelerinde verildiği anlaşılmaktadır. Bu durum da muhasebe eğitiminde kalitenin artırılmasında devlet üniversitelerinin büyük oranda bir etkisinin olduğu söylenebilir. Ancak Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile sermaye piyasasında uygulanan Seri XI, 29 no.lu “Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Tebliğ”in bir gerekliliği olan Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (veya Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları) ismiyle derslerin müfredatlarda yeterli kredi ve sayıda olmadığı görülmektedir.

Tablo 2: İşletme Bölümünde Okutulan Derslerin Ortalama Kredileri ve Yüzdelik Değerleri

Dersler	Devlet Üniversiteleri				Vakıf Üniversiteleri			
	Ulusal		AKTS		Ulusal		AKTS	
	Z	S	Z	S	Z	S	Z	S
Muhasebe ve denetim	19 (%14)	12 (%13)	30 (%15)	19 (%14)	11 (%10)	8 (%11)	20 (%11)	14 (%11)
Ekonomi ve finans	23 (%17)	11 (%12)	35 (%18)	17 (%13)	15 (%14)	15 (%21)	27 (%15)	27 (%21)
İşletme/ Yönetim ve organizasyon	23 (%17)	23 (%26)	35 (%18)	36 (%27)	21 (%19)	18 (%25)	38 (%21)	32 (%25)
Üretim ve pazarlama	15 (%11)	17 (%19)	22 (%11)	24 (%18)	9 (%8)	16 (%23)	16 (%9)	28 (%22)
Sayısal yöntemler/ Ekonometri	10 (%8)	4 (%4)	16 (%8)	5 (%4)	13 (%12)	2 (%3)	21 (%12)	4 (%3)
Hukuk	15 (%11)	6 (%7)	22 (%11)	9 (%7)	7 (%6)	3 (%4)	11 (%6)	6 (%5)
Etik/ İşletme etiği/ Meslek etiği	1 (%1)	1 (%1)	1 (%1)	2 (%1)	1 (%1)	1 (%1)	1 (%1)	2 (%2)
Bilgi teknolojileri(*)	3 (%2)	3 (%3)	4 (%2)	4 (%3)	4 (%4)	2 (%3)	6 (%3)	4 (%3)
Proje/saha çalışmaları	1 (%1)	1 (%1)	1 (%1)	1 (%1)	1 (%1)	1 (%1)	5 (%3)	1 (%1)
YÖK (5-I) dersleri	13 (%10)	-	13 (%7)	-	7 (%6)	-	8 (%4)	-
Diğer	9 (%7)	11 (%12)	15 (%8)	18 (%13)	19 (%18)	5 (%7)	27 (%15)	8 (%6)
Toplam	132	89	194	135	108	71	180	126

(*) Bilgi teknolojileri, genellikle yönetim bilgi sistemlerini içermektedir.

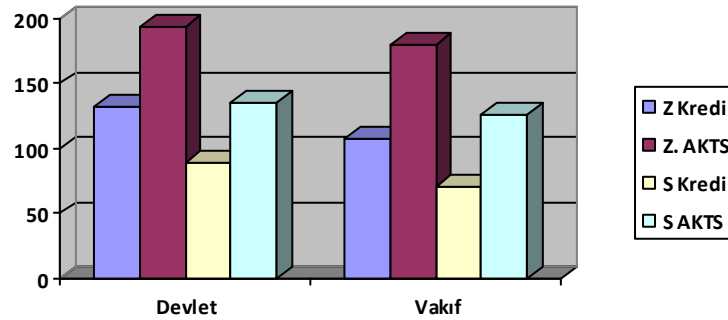
Daştan (2009)'ın yaptığı çalışmada da belirtildiği gibi gerek devlet, gerekse de vakıf üniversitelerinde etik üzerine derslerin yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Ortalama olarak 4 yıllık bir eğitim hayatında sadece 1 kez etikle ilgili bir eğitim verilebilmektedir. Etikle ilgili dersleri müfredatına zorunlu olarak koyan 10 devlet (%21), 9 vakıf üniversitesi (%35) vardır. Buna karşın 14 devlet (%30), 9 vakıf üniversitesi (%35) de seçmeli dersler olarak müfredatlarında etik derslerine yer vermiştir. Bu oranlar, IES 4'ün de önemli olarak belirlediği etik derslere müfredat içinde daha çok yer verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Muhasebe ve denetimle ilgili derslerin dağılımları Tablo 3'de sunulmuş olup, çok sayıda ders olmasından dolayı kredisi yüksek olan dersler ayrı olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Muhasebe ve Denetim Derslerinin Dağılımı ve Kredileri

Dersler	Devlet Üniversiteleri				Vakıf Üniversiteleri			
	Ulusal		AKTS		Ulusal		AKTS	
	Z	S	Z	S	Z	S	Z	S
Genel Muhasebe (I ve II)	6	1	8	1	5	1	8	1
Envanter Bilanço (Dönem Sonu İşlemler)	2	1	3	1	1	1	1	1
Maliyet Muhasebesi	4	1	7	1	2	1	4	1
Yönetim Muhasebesi	1	1	2	2	2	1	3	1
Finansal Tablo Analizi	2	1	3	1	1	1	1	1
Muhasebe Denetimi	2	1	3	2	1	2	1	3
Şirketler Muhasebesi	1	1	2	1	1	1	1	1
Bilgisayarlı Muhasebe	1	2	1	3	-	1	-	1

TMS ve TFRS'lerle ilgili olarak bazı üniversitelerde Finansal Raporlama, İleri Muhasebe gibi isimler altında dersler verilmektedir. Bu açıdan incelendiğinde TMS/TFRS isimli (KOBİ dahil) 2 devlet üniversitesinde zorunlu, 16 devlet, 5 vakıf üniversitesinde ise seçmelidir. Bununla beraber İleri Muhasebe veya İleri Finansal Raporlama ismiyle 2 devlet, 1 vakıf üniversitesinde seçmeli ders verilmektedir. Ayrıca bazı üniversitelerin müfredatında Muhasebede Güncel Konular, Muhasebede Vaka Analizleri, Türev Ürünler Muhasebesi, Muhasebe Organizasyonu, Banka ve Sigorta Muhasebesi, İhtisas Muhasebesi gibi dersler yer almaktadır. Bu derslerin sayısı çok az olduğundan kredileri ayrıntılı olarak incelenmemiştir.

Şekil 2: Ulusal Kredi ve AKTS'lerin Devlet ve Vakıf Üniversitelerine Göre Dağılımı

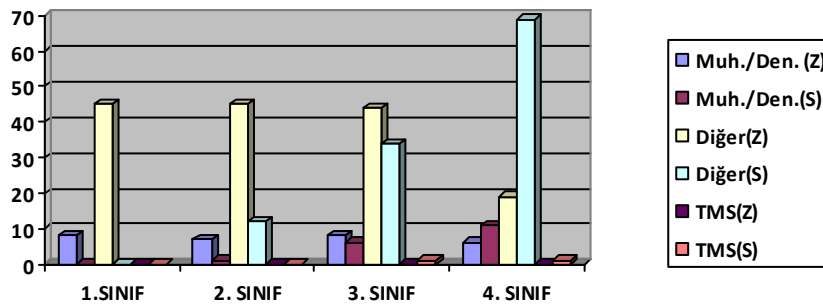
Şekil 2 incelendiğinde Bologna Süreci ile birlikte seçmeli ders sayısının yeterli düzeyde olmamakla birlikte, Zaif ve Ayanoğlu (2007) yaptığı çalışmada devlet üniversitelerinin seçmeli ders sayısının yeterli olmadığı yönündeki bulguları göz önüne alındığında, artış olduğu görülmektedir. Bologna Süreci'nin ders müfredatları açısından getirdiği önemli düzenlemelerde biri, seçmeli derslerin her eğitim öğretim döneminde belli kredi oranında verilmesidir. Böylece eğitimin kalitesinde bir artış olacağı düşünülmektedir. Devlet üniversitelerinin müfredatları incelenmiş ve bir öğrencinin üniversiteden lisans düzeyinde mezun olabilmesi için 240 AKTS'lik ders alması gerekmekte iken, seçmeli ders

kriteri olan %25 (60 kredi) uygulamasında yeterli düzeyde olmadıkları saptanmıştır.. Bu durumda seçmelik olan en az 60 AKTS'lik ders alması gerekmektedir. Vakıf üniversitelerinde zorunlu derslerin AKTS ortalaması 180 olduğundan öğrenciler seçimlik olan 125 AKTS'lik derslerden 60 AKTS'lik ders seçimi yapabilmekte iken, aynı durum devlet üniversiteleri için söylenememektedir. Çünkü devlet üniversitelerinde zorunlu derslerin ortalama toplam AKTS'si 194 olarak belirlenmiştir. Bu durum Bologna Süreci'nde olan Türkiye Yüksek Öğretim Kurumlarının müfredatlarında halen bazı sorunların olduğunu göstermektedir.

Bologna Süreci'nin üniversitelere önemli avantajlarından biri de Erasmus kapsamında değişik ülkelere gönderilen veya bu ülkelerden alınan öğrencilerin aldıkları dersin kredisinin ortak bir ölçü birimi kapsamında değerlendirilerek, alınan derslerin hangi kredi türünden mezuniyete yansıtılacağı sorun olmaktan çıkmaktadır.

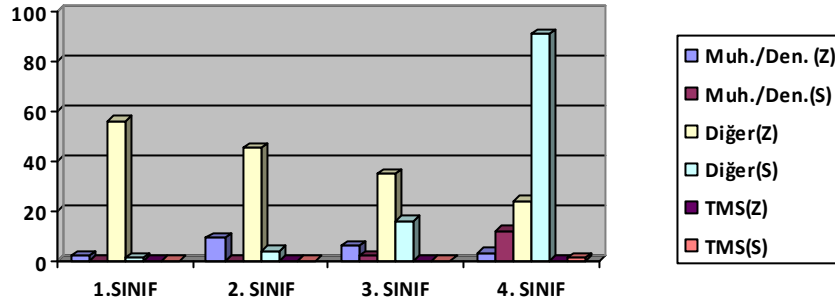
Bologna Süreci'nden önceki dönemlerin ders müfredatları ve içerikleri incelendiğinde, devlet üniversitelerinde verilen derslerin ağırlıklı olarak Bologna Süreci'nden önceki müfredatla uyumlu olduğu, ancak vakıf üniversitelerinin daha çok iş dünyasının güncel durumlarını dikkate alarak gereksinim duyulan alanlarla ilgili dersleri müfredatlarına koyduğu saptanmıştır.

Şekil 3: Devlet Üniversitelerinde Okutulan Derslerin Sınıflara Göre AKTS'lerinin Dağılım Tablosu (%)

Şekil 3'te, devlet üniversitelerinin ders müfredatlarında yer alan derslerin AKTS'lerinin yüzdelerle dağılımları sınıflara göre görülmektedir. Şekil incelendiğinde, muhasebe derslerine yeterli bir oranda zorunlu ders olmadığı, bunun yanı sıra seçmeli derslerde ise çok daha yetersiz kaldığı görülmektedir. 17 Kasım 2012 tarihli resmi gazetede yayınlanan Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu kararına göre Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının uygulanması ertelenmiş olmakla birlikte yakın bir gelecekte uygulamaları zorunlu hale gelecektir. Devlet üniversitelerinin ders müfredatlarında Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının seçmeli olduğu ve oranının ise sadece %1 olduğu görülmektedir.

Şekil 4: Vakıf Üniversitelerinde Okutulan Derslerin Sınıflara Göre AKTS'lerinin Dağılım Tablosu (%)

Şekil 4'te, vakıf üniversitelerinin ders müfredatlarında yer alan derslerin AKTS'lerinin yüzdelik dağılımları sınıflara göre görülmektedir. Şekil incelendiğinde, muhasebe/denetim derslerinin devlet üniversitelerine göre daha az yer verildiği anlaşılmaktadır. Devlet üniversiteleri ile vakıf üniversiteleri arasındaki bir diğer farklılık ise, seçmeli dersler noktasında olmaktadır. Vakıf üniversiteleri öğrencilerine daha fazla seçmeli ders sunmasına karşın, zorunlu derslerin sayısı daha azdır. Mevcut durum öğrencinin ilgi alanına yönelik uzmanlaşmayı kolaylaştıracaktır. Vakıf üniversitelerinin de ders müfredatlarında Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının seçmeli %1 olduğu görülmektedir.

2012 yılının sonunda geçişin tamamlanması beklenen Bologna Süreci'nin üniversitelerin müfredatlarına ve dolayısıyla muhasebe eğitiminin kalitesine etkisinin olumlu olduğu görülmektedir. Özellikle bazı üniversitelerin Muhasebede Vaka Analizleri, Muhasebede Güncel Konular, ERP Uygulamaları gibi derslere müfredatlarında seçmeli olarak yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum, öğrencilerin piyasa koşulları ve kendi durumlarına göre istediği dersleri alabilme imkanı sağlamaktadır. Böylece daha bilinçli ve istekli öğrencilerin yetişmesi imkanı doğmaktadır. Ayrıca Uluslararası Eğitim Standartlarının gerekliliklerini yerine getirmek amacıyla gerekli temel muhasebe derslerine ilave olarak bazı dersler müfredata konulmuştur. Böylece Bologna Süreci'nin muhasebe eğitiminin kalitesine olumlu etki yaptığı söylenebilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Avrupa'da ortak bir yüksek öğretim oluşturmak ve Yüksek Öğretim düzeyinde verilen eğitimin kalitesinin artırılması amacıyla Bologna Süreci'ne geçilmiştir. 2012 yılında bu sürecin özellikle ders müfredatları bazında tamamlanmış olması gerekmektedir. Bologna Süreci, üniversitelerde verilen derslerin bütününe etkilemiş ve bu etkileşimden muhasebe alan derslerini de etkilemesi kaçınılmaz olmaktadır. Bologna Süreci'nin muhasebe eğitimi açısından olası etkilerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Ders müfredatlarının oluşumunda öğrencilerin daha farklı ilgili alanlarına veya uzmanlık alanlarına yönelebilmeleri için seçmelik dersler için asgari sınırlama getirilmiştir.

- Derslerin kredilerinin belirlenmesinde ders saatinin yanında, gerçek kredi değerlerinin yansıtılması için diğer etkenler (derse hazırlık süresi gibi) de hesaplama tabii tutulmuştur.

- Öğrencilerin iş hayatının gerektirdiği ve güncel nitelikteki bilgileri alabilmelerine yönelik derslerin üniversitelerin müfredatlarına konulması teşvik edilmiştir. Bunun nedeni ise, öğrencilerin daha çok güncel dersleri seçme eğiliminde olacağı düşünülmektedir.

Çalışmamızda Bologna Süreci'nin muhasebe eğitiminin kalitesine etkisinin ölçümünde niceliksel veriler olarak ders müfredatları esas alınmış ve Türkiye'de YÖK'e bağlı devlet ve vakıf üniversitelerinin Türkçe İşletme Bölümlerinde bir araştırma yapılmıştır.

Türkiye'de Bologna Süreci kapsamında muhasebe ve denetim ile ilgili verilen zorunlu derslerin devlet üniversitelerinde ortalama AKTS'leri 194, vakıf üniversitelerinde ise 180 olduğu tespit edilmiştir. Bazı devlet üniversitelerinde Bologna Süreci'nin bir gereği olan toplam AKTS'nin %25'lik bir kısmının seçmelik derslerden oluşması ilkesini uyulmadığı görülmektedir. Buna karşın muhasebe eğitiminin Türkiye'de Avrupa Birliği'ne göre daha yüksek kredilerde verildiği tespit edilmiştir. Nitekim Zaif ve Ayanoglu (2007) yaptığı araştırmada Avrupa Birliği ülkelerinde ortalama olarak muhasebe eğitiminin 120-150 kredi arasında olduğu belirtilmiştir. Ancak Türkiye'de ulusal kredi açısından incelendiğinde devlet üniversitelerinde verilen zorunlu derslerin ortalama olarak 132 kredi olduğu tespit edilmiştir. Bunun da Avrupa Birliği üye ülkelerinde verilen muhasebe eğitimi ile niceliksel açıdan aynı standartta olduğu belirlenmiştir. Ancak aynı durum vakıf üniversiteleri açısından söylenememektedir.

Yapılan çalışma neticesinde muhasebe eğitiminin devlet üniversitelerinde daha ağırlıklı olarak verildiği ve dersler içinde Genel Muhasebe, Envanter ve Bilanço, Maliyet ve Yönetim Muhasebesi, Muhasebe Denetimi, Finansal Tablo Analizi gibi genellikle zorunlu verilen muhasebe derslerinin yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Son yıllarda iş dünyasından önemi artan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (TMS/IFRS veya UMS/IFRS) ve/veya KOBİ IFRS'lerle ilgili müfredatta yeterli düzeyde ders olmadığı görülmüştür. Bunun yanında Uluslararası Eğitim Standartlarının bir gereği olan Etik ile ilgili derslerin de müfredatta yeterli ölçüde yer bulmadığı söylenebilir.

Araştırma kapsamında analize dahil edilen üniversitelerden ortalama zorunlu muhasebe ve denetim derslerin altında olan 17 devlet (%36), 11 vakıf (%42) üniversitesi olduğu belirlenmiştir.

Bologna Süreci'nde öğrencilere verilen eğitimin daha fazla anlaşılabilirliğini ve kalitesini arttırmak amacıyla Proje/Saha Çalışmaları önemli bir araç olarak kullanılmalıdır. Çünkü uygulamalı verilen eğitimlerin kalıcılığı, teorik düzeyde verilen derslere göre daha fazla olacaktır. Bu açıdan araştırma yapılan üniversitelerde ortalama olarak bu tür derslere %1 oranında yer verildiği görülmektedir.

Yapılan araştırmanın sonucunda devlet üniversitelerinde muhasebe eğitiminin zorunlu ve seçmeli dersler açısından sayısının vakıf üniversitelerine göre fazla olması nedeniyle daha iyi bir eğitimin verildiği söylenebilir. Ancak kesin bir yargıya ulaşmada öğretim elemanının sayısı, tecrübesi, pedagojik formasyonu, fiziki mekan gibi diğer faktörlerin de birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı gelecekte yapılacak çalışmalarda bu faktörlerin de dikkate alınması halinde muhasebe eğitiminin kalitesinin bir bütün olarak ve daha doğru biçimde değerlendirilmesine imkan sağlayacaktır. Ayrıca Türkiye’de Bologna Süreci’ne uyumun tam oturmamış olmasından dolayı bazı üniversitelerin Bologna ile uyumlu ders müfredatlarına ulaşamamıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda örneklem hacminin artırılması, sonuçların daha tutarlı biçimde bütüne genelleme imkanı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Apostolou, Barbara - Hassell John M. - Rebele, James E. - Watson, Stephanie F. (2010). “Accounting Education Literature Review (2006–2009)”, *Journal of Accounting Education*, Vol. 28, No. 3-4, September, pp. 145-197.
- Ayboğa, Hanifi (2002). “Globalleşme Sürecinde Muhasebe Alanındaki Gelişmelere Ülkemizin Uyumu”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 8, Aralık, ss. 39-55.
- Ballantine, Joan A. - Duff, Angus - Larres, Patricia McCourt (2008). “Accounting and Business Students’ Approaches to Learning: A Longitudinal Study”, *Journal of Accounting Education*, Vol. 26, No. 4, December, pp. 188-201.
- Çukacı, Yusuf Cahit – Elagöz, İsmail (2006). “Muhasebe Derslerinde Kullanılan Öğretim Yöntemleri İle Öğrenme Stillерinin İlişkinin Ortaya Konulması ve Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde Bir Uygulama”, *D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, ss. 147-164.
- Daştan, Abdülkerim (2009). “Etik Eğitiminin Muhasebe Eğitimindeki Yeri ve Önemi: Türkiye Değerlendirmesi”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, ss. 281-311.
- Ding, Yuan. “Accounting Education in France and Its Comparison with Chinese One”, <http://www.hec.fr/hecontent/download/4767/115024> (01.01.2013)
- Dönmez, Adnan – Ağyar, Evren – Ersoy, Ayten (2010). “Uluslararası Dört Muhasebe Eğitimi Dergisi Üzerine Bir Literatür Taraması ve Analizi (2000-2008)”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı 1, ss. 25-48.
- Erol, Mikail – Erkan, Gülgün (2008). “Lisans Düzeyinde Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Başarılarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Biga İktisadi Ve İdari Birimler Fakültesinde Bir Araştırma”, *KMU İİBF Dergisi*, Yıl 10, Sayı 14, Haziran, ss. 284-301.

- Hacıüstemoğlu, Rüstem (2008). “Bilgi Çağında Muhasebe Eğitimi”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Sayı 3, ss. 1-6.
- Hatunoğlu, Zeynep (2006). “Muhasebe Eğitiminde Bilgi Teknolojisi Kullanımının Sunum Kalitesine Olan Etkilerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 30, Nisan, ss. 190-200.
- Kurnaz, Niyazi – Gümüş, Yusuf (2010). “Muhasebe Bölümü Öğrencilerinin Muhasebe Mesleği İle İlgili Etik Dışı Davranışlara İlişkin Algı Analizi: Dumlupınar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Örneği”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 46, Nisan, ss. 157-174.
- Sakarya, Şakir – Kara, Suat (2010). “Türkiye’de Muhasebe Meslek Etiğine Yönelik Düzenlemeler ve Meslek Mensupları Tarafından Algılanması Üzerine Bir Alan Araştırması”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 12, Sayı 18, ss. 57-72.
- Şengel, Salim (2011). “Türkiye’de Muhasebe Meslek Elemanı Talebi Üzerine Bir Araştırma”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 50, Nisan, ss. 167-180.
- Ünal, Orhan – Doğanay, Murat (2009). “Lisans Düzeyindeki Muhasebe Eğitiminin Etkinliği: Sayıştay Özelinde Ampirik Bir Çalışma”, Sayıştay Dergisi, Sayı 74-75, Temmuz-Aralık, ss. 117-138.
- Zaif, Figen (2004). “Muhasebe Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar”, XXIII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, http://www.isletme.istanbul.edu.tr/surekli_yayinlar/tmes2004/bildiri3.doc (01.01.2013)
- Zaif, Figen – Ayanoğlu, Yıldız (2007). “Muhasebe Eğitiminde Kalitenin Arttırılmasında Ders Programlarının Önemi: Türkiye’de Bir İnceleme”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, ss. 115-136.
- <http://bologna.yok.gov.tr/> (01.01.2013)
- http://safbd.ru/sites/default/files/standarde_internationale_de_educatie.pdf (01.01.2013)

